

KÁRMENTŐ ÉVA: MUSZTER

Élet-minta

KORNIS ANNA

KÜLÖNÖS HELYZET, HA A VÁGÓNAK SAJÁT ÉLETTÖRTÉNETÉT KELL EDITÁLNI.

Muszter a címe Kármentő Éva könyvének, így, magyar helyesírással. A belső fülszövegben rögtön meg is magyarázza a jelentést: „német eredetű szó, jelentése minta. A filmes szakzsargonban az előző nap leforgatott, másnapra előhívott, felhangosított, de még vágatlan anyag elnevezése”. Ha a szótárban rákeresünk, akkor is ezt a jelentést kapjuk: minta. Legfeljebb még szóösszetételeket találunk: *Musterbetrieb* – mintautüzem, *Musterehe* – mintaházasság, *Musterstück* – mintadarab, stb. Az alcím: *Kis magyar család- és filmtörténet a vágóasztal mellől*. De mondhatnánk erre is, hogy muszter, „család-muszter”, és ha nem is filmtörténeti muszter, de egy filmcsináló életének a musztere. Család-minta többféleképpen is. Egyrészt – mint a magyar filmszakmában sokan mások, fotósok, sminkesek, gyártásvezetők – Kármentő Éva is a szülők és rokonok nyomába lépve választotta a filmes szakmát. Édesapja, Singer László a harmincas években jó nevű fővilágosító volt a Hunniában. Ez volt a magyar filmgyártás első aranykora. Ekkoriban indult meg a magyar hangosfilm, új műterem is épült, az úgynevezett III.–IV.-es, a papa szinte csak aludni járt haza, annyira sok munka volt. A legtöbb korabeli híres rendezővel, operatőrrel és színésszel dolgozott együtt. Köztük volt Eiben István operatőr is, akinek egy nap beajánlotta sógorát. Illés Györgynek hívták, aki a háború utáni magyar film – mondhatjuk, hogy a második aranykor – egyik legnagyobb operatőre, majd későbbi generációk (mára szintén híressé vált operatőrök) mestere volt. Nem csoda hát, hogy Kármentő Évából (akkor még Singer Éva) szintén filmes lett. Későbbi osztálytársa, Kardos Ferenc viccesen

meg is jegyezte egyszer: „Könnyű neked, te az anyatejjel szívtaad magadba a filmszalagot!”

De család-muszter más összefüggésben is. Éva elmeséli, milyen volt egy zsidó polgári család élete a háború előtt és alatt, és – mint sok más hasonló családot – hogyan érintették őket a zsidótörvények, és a háború borzalmai, a holokauszt, aminek édesapja, nagypapa és több más rokona is áldozatul esett.

Minta a háború után elkezdődő élet is. Ami egy édesapa nélküli élet volt – később az ő halszájkás felöltőjéből varrtak kabátot és szmokingjából kosztümöt Éva édesanyja számára. (Ezeket később Éva megörökölte és sokáig viselte.) És minta a felnőtté válás is, a mama és nagymama betegségével és halálával.

Amikor Kármentő Éva bejelentette a családjának, hogy filmes szeretne lenni, nagybátyja, Illés György a vágói pályát javasolta neki. Persze akkoriban még az, hogy egy nőből vágó legyen, elég reménytelen ötletnek tűnt, mivel a szakmát idősebb és tapasztaltabb férfiak uralták. Ráadásul abban az időben hozták azt a rendeletet, amely szerint vágó (más művészeti szakmákhoz hasonlóan) csupán diplomával lehet valaki. Ez afféle „fából vaskarika” helyzet volt, ugyanis ekkor még nem létezett vágó szak a főiskolán. Éva 1956 tavaszán felvételizett rendező szakra, de hangsúlyozva, hogy vágó akar lenni. Abba az osztályba nyert felvételt, amelynek hallgatói közül a magyar filmművészet későbbi nagyjai kerültek ki: Elek Judit, Gábor Pál, Gyöngyössi Imre, Kardos Ferenc, Kézdi-Kovács Zsolt, Rózsa János és Szabó István. (Család-muszter az is, hogy az osztálytársak nagy része szintén apa nélkül

nőtt fel.) Szabó István később osztálytársairól, Éváról és a többiekéről min-tázta az *Álmodozások kora* című filmjének alakjait.

Éppen csak elkezdődött a tanítás, amikor jött 1956. október 23-ika. Ez pedig a felnőtté válás musztere – „... az én gyerekorom október 23. estéjén ért véget”, írja Kármentő Éva. 1957 januárjában indult újra a tanítás. Sokan tanították, volt köztük néhány életre szóló élmény is, például Hegedűs Géza irodalom-, és Szöllősy Éva művészet-történet-órái – Szöllősyt egyébként operatőrök generációi emlegetik mesterük, Illés György mellett. Jó osztály volt, együtt jártak moziba, színházba, és mindent megbeszéltek egymással. „Akkor még azt hittem – írja erről Éva nosztalgikusan –, hogy a főiskolai barátságok érvényesek maradnak.”

De a diploma megszerzése után sem lehetett azonnal vágó – a „szamárlétrát” végig kellett járni. Először jó ideig vágóasszisztens volt Morell Mihály, Boronkay Sándor és Kerényi Zoltán mellett.

Szerencsére az asszisztenskedés mellett volt lehetőség filmet vágni az akkor induló Balázs Béla stúdióban. Többek között Elek Judit *Meddig él az ember-ét* és Gyarmathy Livia *Üzenetét* vágta. Ezek a filmek több fesztiválon is díjakat nyertek.

A nagy lehetőség 1966-ban jött el, amikor Kerényi Zoltán – betegsége miatt – kénytelen volt átadni a munkát. Ez a film a Herskó János rendezte *Szevasz Vera* volt. Kármentő Éva ezt írja erről: „Ez volt az én vágói kiképzésem befejezése. Ez alatt tanultam meg Herskó Jancsától minden lényegeset, amit a főiskolán nem állt módomban megtanulni.” A film 1967-ben FIPRESCI díjat nyert a San Sebastian-i Nemzetközi Filmfesztiválon.

Ez az időszak volt a magyar film újabb nagy korszakának ideje. A könyv fülszövege szerint a magyar film második aranykora – bár lehet, hogy inkább a harmadiknak kellene neveznünk. Az első az volt, amelyben édesapja, Singer László dolgozott. A második a felszabadulás utáni időszak, amelynek legendás operatőre Éva nagybátyja, Illés György volt. A harmadik korszak pedig, amelyben Kármentő Éva dolgozott, a hatvanas évektől kezdve, amikor a magyar film új utakra tért, a megszokottaktól eltér-

KÁRMENTŐ ÉVA MUSZTER

KIS MACYAR CSALÁD- ÉS FILMTÖRTÉNET A VÁGÓASZTAL MELLŐL

MULTÉSZÖVŐ

rő kifejezésmódokat keresve és használva. Mondhatjuk hát, hogy a család szinte az egész eddigi magyar filmtörténetben szerepet kapott.

Innentől kezdve beindult – ahogy Kármentő Éva mondja – a „mókuskerék”: egyik film jött a másik után. Ez annak is volt köszönhető, hogy a volt osztálytársak és más fiatal rendezők nem szívesen dolgoztak az idősebb vágókkal, és inkább újabb megoldásokat próbáltak ki, Kármentő Éva szerint amolyan „hályogkovács” módon.

A könyvet olvasva betekintheünk egy vágószoza életébe is. A borító képei között láthatjuk Évát fehér köpenyben, amit sokan használtak abban az időben. Ez azért volt, mert „a munkakópiát hónapokig húztuk-vontuk a vágóasztalon meg a földön” és estére sokszor fekete volt az ember keze és ruhája.

Ízelítőt kapunk az akkori stúdiórendszer működéséből, megtudjuk mi is az a „musztifeszti” milyen nagy munka volt a keverőszalagok elkészítése, hogyan zajlott a hangkeverés (hol volt még akkor a digitális technika!), milyen nagy izgalom volt egy-egy elfogadási vetítés és az azt követő „ítéletelirdeztés” (hogy mit kell kivágni a filmből), és milyen jó hangulatú bulik voltak a filmbemutatók után a Gorkij (ma Városligeti) fasori Filmklubban.

Éva 1967-ben dolgozott először Sándor Pállal. A *Bohóc a falon* óriási

szerepet kapott. Nemzetközi sikert ért el, különböző fesztiválokon számtalan díjat kapott, többek között a Chicagói filmfesztivál nagydíja. 1983-ban amerikai koprodukcióban készült a *Hosszú vágta*. Amikor az amerikai zeneszerző megérkezett a zenével, „nem győzött csodálkozni, hogy nálunk a képet is, zajokat is és a zenét is ugyanaz az egy ember vágja. Amerikában ez legalább öt-hat ember munkája”.

Az elsőfilmes rendezők sorát szaporította a Gyarmathy Livia-Böszörményi Géza házaspár, akiknek négy-négy filmjét vágta és akikkel baráti viszonyba is kerültek.

Gyakorlatilag éveken keresztül folyamatosan vágott, néha évente két-három filmet is. Simó Sándor, Bácskai Lauró István, Kósa Ferenc, Huszárik Zoltán és a többiek egymásnak adták a vágószoza kilincset. Minden film más stílus, más hangvétel, a rendezők is mind más habitusúak, bizonytalanok, túl határozottak vagy csak egyszerűen képtelenek elengedni az anyagot. Nem könnyű mindehhez egyrészt alkalmazkodni, másrészt mégis alkotó munkatársnak lenni.

Bacsó Péterrel 1977-től tíz játékfilmben és két TV sorozatban működtek együtt. Az első 1977-ben a *Riasztólövés volt*, az utolsó 2001-ben a *Hamvadó cigarettavég*. Az osztálytársak közül Kézdi-Kovács Zsolttal is dolgozott, 1980-tól. 2002-ben készítették az *Az a*

nap, a miénk című dokumentumfilmet 1956 október 23-ról, arról, hogy elsős főiskolásként hogyan éltek meg a nap eseményeit. Leghosszabb ideig – 1975-től 2004-ig – Mészáros Mártával dolgozott. A közösen készített filmek közül több is díjat nyert rangos külföldi fesztiválokon. Első közös munkájuk, az *Örökbefogadás* – a berlini Arany Medvét kapta meg. Nemcsak az általa vágott filmeket díjazták, hanem ő maga is több elismerésben részesült. Kármentő Éva 1984-ben Balázs Bála díjat, 1989-ben Erdemes művész és 2003-ban Életmű díjat kapott.

A „mókuskerék” lassulni kezdett, de Éva nyugdíjba vonulása után is tovább dolgozott.

A digitális technika elemi erővel tört be a világon mindenbe, és nem volt ez másképp a filmes szakmával sem. Újabbnál újabb kamerák, hangfelvevő és keverő rendszerek és nem utolsósorban vágóprogramok. Ilyen az AVID, amit annak idején a mérnökök és vágók közös munkájával fejlesztettek ki. Éva a vágók közül az elsők között kezdett ezzel dolgozni. Óriási dolognak számított ez akkor, mert sok, nála fiatalabb kolléga kényszerült elhagyni a pályát, akik képtelenek voltak megbirkózni a digitális vágási technikával.

Mint tudjuk, a filmgyártás nyelve nálunk eredetileg a német volt. A *Fahrt* (kocsizás), a *Schnitt*, a *Blickrichtung* (nézésirány), stb. mind a németből kerültek a magyar szakzsargonba. Az amerikai film térhódításával aztán egyre inkább az angol kifejezések kerültek előtérbe. Így lett a diszletről *set*, az előzetesből *trailer* és a muszterből *rushes* vagy *dailies*. De ezek az utóbbiak csupán a napi felvett anyagot jelentik, és nem tudjuk más jelentésekkel összekötni őket, mint a „muszter” szót. Pedig ez a könyv példa lehet, hogy milyen minták révén válik valaki azzá, ami lesz, nevezetesen kitűnő vágóvá. Egy újabb szóösszetétellel *Musterwerk*, azaz mestermű, de lehet példa, vagy minta-munka is. Mintája egy olyan sorsnak, amelyben a történelem nagy szerepet játszott. Egy asszony, aki a háború alatt gyerek volt, 1956 után lett felnőtt, akinek helyt kellett állni a családban és a szakmájában is, amelyben (legalábbis a kezdetekben) férfiak voltak többségben. És példa, sőt példaértékű a bátorság is, ahogy mind ezt őszintén és bátran leírta.

MULT ÉS JÖVŐ KIADÓ, 2017.